

MELYIK ÚTON LÁTTA HEYDTE „PETŐFIT”?

Sántha Attila

1929-ben Deák Imre kutató megtalálja a bécsi Állami Levéltárban August von Heydte báró 1854-es jelentését az 1849. július 31-én zajlott fehéregyházi csatáról és az általa Petőfinek nézett személy holttestének leírásáról, azt saját fordításában közzé is teszi¹ (a jelentés eredeti német szövege mindmáig közöletlen). Ebben szó van arról, hogy a Petőfinek nézett holttest a „Landstraße” melletti „Sprigbrunnen”-nél (szökőkútnál, szökőforrásnál) feküdt. Alább azt járom körül, melyik „Landstraße”-n is járt pontosan Heydte.

Heydte báró a következő nyilatkozatot teszi Deák Imre fordításában (most csak a lokalizáláshoz szükséges részt idézem):

„Azonnal, mihelyt a fölkelősereg maradványai a bekövetkezett lovassági roham után a július 31-én Segesvár mellett vívott ütközetben Héjjasfalva felé menekültek, **kozákrajok keltek át Fejéregyházán és Fejéregyháza fölött a Küküllőn, és ily módon elváltak nagyon sok menekülőnek az útját, akiket mindjárt le is kaszaboltak.** (übersetzten Kosakenschwärmer in und oberhalb Weißkirchen die Kokel und schnitten so sehr vielen Flüchtigen, die auch gleich zusammengehauen wurden, den Weg ab.²)

Én, az országúton lovagolva, a kozákok után siettem, amikor közvetlenül a szökőkútnál Fejéregyháza és Héjjasfalva között [láttam], egy leszúrt felkelőtiszt mellett (Ich eilte, auf der Landstraße herreitend, die Kosaken einzuholen, als ich knapp an dem Springbrunnen zwischen Weißkirchen und Teufelsdorf neben einem erstochenen Insurgenten-Offizier), ki már a nadrágjáig le volt vetkezettve (...) (Mikes 1930, 270)

A Deák Imre-féle fordításból egyáltalán nem az tűnik ki, hogy a kozákrajok mindannyian a Küküllő tulsó, azaz jobb oldaláról jöttek át a folyón. A szabatos fordítás pedig az lenne, hogy a kozákrajok mind a folyó tulsó oldaláról jöttek át (ahogy Vajda György Mihály fordítja: „kozákrajok keltek át Fejéregyházánál és fölötté a Küküllőn³”).

Ez azt jelenti, a kozákok két helyen keltek át a folyón: egyik részük átgázolt ott, ahol a folyó érinti a falut (azaz Fejéregyházánál), a másik részük a folyó fennebbi részén: itt van egy átkelési hely, a buni híd. E hidat bevenni gyermekjáték volt, mert az azt védő Bernard százados ukmukfukk eltűnt a csataterőről, kisszámú, egy kilométer hosszan elszórt újonccsapata pedig vezető nélkül nem tudott ellenállást kifejteni.⁴

Heydte a kozákok után megy, eszerint a Küküllő jobb oldalán (nem azon az oldalon, amelyen Fejéregyháza van, s ahová eddig mindenki tette az útját): ez az út az I. katonai felmérés (1763–1787) térképe szerint Segesvárról indul, Kisbún és az északabbra fekvő Nagybún között halad el, majd Sárdba ér, ahonnan bele lehet csatlakozni a Segesvár–Udvarhely országútra. Sárddal átellenben, a folyó bal partján Héjjasfalva van, ahová egy hídon lehet átjutni.

Landstraße = vidéki út (Heydte szóhasználatában)

Heydte azt mondja, a Landstraßen lovagol, amit Deák Imre országútként fordít, és emiatt mindenki a Segesvár–Székelyudvarhely közti, akkori és mai országútra gondol.

Nézzük, mit jelent a Landstraße.

1.) Az ausztriai németben és a későbbi osztrák–magyar monarchia területén egyértelműen országutat.

2.) Ugyanakkor a német nyelvterület többi részén kizárólag vidéki utat jelent. A számtalan felhozható példából csupán egyet ragadjunk ki: a Duden-féle német értelmező szótár (Deutsches Universalwörterbuch von Dudenredaktion) szerint „kisebb, burkolt út a lakott területeken kívül, ami különösen hasznos a lakott területek közötti forgalomban”.⁵ Megkeresésemre Bács Béla János műfordító a szó ezen jelentését így adta meg: „a településeken kívül haladó, kisebb, megérősített útról van szó, mely elsősorban az egyes települések közötti közlekedést szolgálja. Megtévészto lehet a Land előtag, mely valóban országot (is) jelent, ebben az esetben inkább 'vidéki' értelemben értelmezendő.”

tózkodik csapataival, mikor megtudja, a felkelők elfoglalták a szomszédos Földra falut, emiatt megparancsolja csapatainak, hogy a Savoyai-dragonosok lovasszázada az úton (Landstraße) helyezkedjen el. Kisilva (románul Ilva Mică) és Földra (románul Feldru) között sosem volt olyan mértékű országút, mint Segesvár és Székelyudvarhely között, sőt azt kell mondanom kis túlzással, hogy egy semmibe vezető útról van szó, amelyen ugyan át lehet jutni Moldvába, de a madár sem járt arra. Az Első katonai felmérés pontosan úgy jelöli ezt, mint a Segesvár és Bún közti vidéki utat.

Eszerint Heydte is 'vidéki út' vagy egyszerűen 'út' értelemben használta a szót.

A kozákok hadoszlopban vonulnak fel

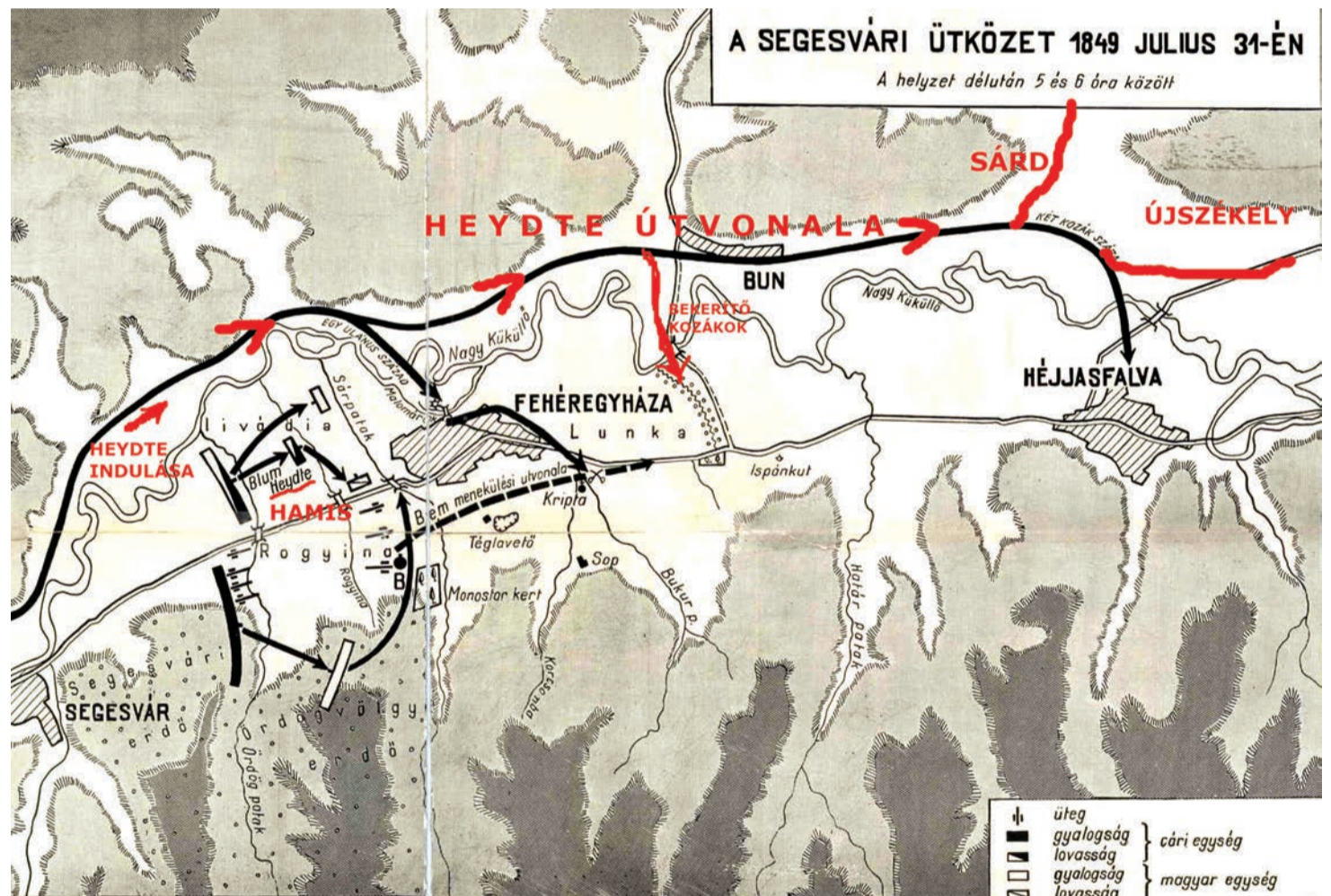
Most egyelőre jelöljük a másik információját („Fejéregyháza és Héjjasfalva között”), és nézzük, Heydte mit ír könyvében a fehéregyházi/segesvári csatáról.

Heydte elmondja, Lüders orosz tábornok Segesvár egy, a folyótól északra

oszlopot (colonnen: hadoszlop, azaz az értelmező szótár szerint „sokszoros keskeny sorokban fölállított seregosztály”), alája ad négy ulánus lovasszázadot.

Hadoszlopban egy úton lehet menni, elől kevesen, sokan utánuk, sorban („sokszoros keskeny sorokban fölállított seregosztály”). Hol megy egy katonacsapat libasorban? Az úton. Ha összezsúpnak egy másik sereggel, akkor széteszlanak, csatalánbba fejlődnek. Nos, Heydte egy oszlop vezetését kapja meg. Egyetlen esetről tudunk a csatában, mikor az oroszok hadoszlopként viselkednek: azokról az ulánusokról van szó, akik a Nagy-Küküllő jobb partján lovagolnak fel, majd oldalba és hátba támadják a magyarokat.

Ezek után Heydte ír Petőfi haláláról is, amit most azon egyszerű oknál fogva nem idézek, mert könyve 1864-es kiadásában Heydte azt mondja, a Petőfire vonatkozó adatot egy bizonyos Macskásitól hallotta. Azaz Heydteben kételyek támadtak arra nézve, hogy igaz-e, amit mondott 1854-ben, és a számos szöbeszéd egyikét adja el.

Dienes András térképe a fehéregyházi csatáról, pirossal az én javításaim

Heydte vajon milyen értelemben használhatta a szót? 1809-ben a bajorországi Feuchtwangenben született, Bajorországban nő fel, majd 1828-ban csatlakozik a Savoyai Jenőről elnevezett 13. császári és királyi cseh dragonosrezhez (az osztrák hadseregen belül). Csehországban katonáskodik mindaddig, amíg jön az 1848–49-es forradalom.⁶ Noha az osztrák katonai nyelvben a Landstrassét az országútra használták, öbelé mindenestre mélyen beleivódhatott gyermekkorában, hogy a szó jelentése 'vidéki út', ráadásul Csehországban (ahol húsz éven keresztül lakott) a németek szintén ebben az értelemben használják⁷.

Heydte könyvet ír a magyar 1848–49-es eseményekről, ebben is előjön a Landstraße szó (az 1863-as kiadásban⁸ a 62. oldalon, az 1864-es kiadásban⁹ a 76. oldalon). Paulov tábornok a Torda vármegyei Kisilván tar-

levő dombjáról nézi a csatát, ahonnan az egész völgyet beláthatja. Más forrásokból tudjuk, hogy ez a folyó jobb partján levő Galgenberg (Akasztófadomb), a mai Dealul Gării (Állomás dombja).

Több helyről is megvan ezen azonosítás, itt most csak a fehéregyházi, erősen jó helyismerettel rendelkező Máthé Attilát idézem, aki szerint a Galgenberg a Villa Franka helyén volt (vendéglő a vasútállomástól északra levő domb tetején): „14 óra körül a vezérkarával a Galgenbergen (Villa Franka) posztoló Ligyersz – társaságában Michael Sculler segesvári pappal – kénytelen jobb szárnya lövéseit és lublini vadászait friss erővel megtárogatni”.¹⁰

16 óra körül Lüders orosz tábornok Heydte osztrák őrnagyot bízta meg azzal a feladattal, hogy vezesse a folyó mentén a lázadók jobbszárnya ellen induló had-

„Fejéregyháza és Héjjasfalva között”

Foglaljuk össze: az eddig tárgyalt összes adat arra utal, hogy Heydte a bekerítő hadművelet végrehajtó kozákok után a Küküllő jobb partján megy (azon az oldalon, amelyen Kisbún és Nagybún van), és ütközetben valahol lát egy holttestet, amelyet Petőfinek néz.

Ennek viszont látszólag ellentmond azon kijelentése, hogy a Petőfinek hitt holt egy szökőkútnál van (erről terjedelmi okok miatt más alkalommal szólok, mert erősen sok szökőforrás volt a környéken), a szökőkút pedig Fejéregyháza és Héjjasfalva között leledzik – márpedig a Fejéregyháza és Héjjasfalva közti út esetében mindenki a Segesvár–Székelyudvarhely országútra gondol.

Folytatás a 13. oldalon